

šao pojasniti djelovanje škole i školstva u Lanišću u tom razdoblju. Radi lakše preglednosti, autor je tekst podijelio prema četiri razdoblja: 1945. – 1960., 1960. – 1965., 1965. – 1978. i 1978. – 2000. godine. Svako od navedenih razdoblja popraćeno je popisima učenika, učitelja, razrednika pojedinoga razreda te ravnatelja škole.

Među literarnim priložima svoje su mjesto našli radovi Miroslava Sinčića („Predio ugaslih ognjišta“ [131-134], o ljepotama krajolika, ljudima, životnim problemima i tegobama na Ćićariji), Fedora Putinje („Žuti Mate“ [135-142], priča o životu jednoga dječaka), Ivone Orlić („Babucera“ [143-145], o mitovima i legendama na Ćićariji s pričom o legendarnoj Babuceri, strašnoj nemani koja živi samo oko Brgudca) i Marije Ribarić (pjesma „So mi puvedali ljudi“ [146]).

Za kraj šestoga *Zbornika* ostavljene su biografije koje su posvećene osobama koje su na neki način obilježile javni život Općine Lanišće. Tako su svoje mjesto u posljednjoj cjelini našle biografija Josipa Aničića (149), članak Vladimira Pernića o Alojzu Čargonji – Čarliju (150-151), autobiografija Mirne Mikac-Dević (152-158), tekst Ivana Totmana „Dragi druže i prijatelju Ettore“ (159-164) i kratki prikaz životnoga puta duhovnika Josipa Vrpke (165-166).

Luka Tidić

Perom i šakama. 150 godina Istarskog pokrajinskog sabora / Con la penna e con i pugni. 150 anni della Dieta provinciale istriana / S peresom in pestmi. 150 let Istrskega deželnega zbora, 1861-1916, popratna publikacija izložbe / pubblicazione a corredo della mostra / spremna publikacija razstave (Poreč – Parenzo, 25/11/2011 – 31/3/2012), odgovorni urednik / redattore responsabile Dean Krmac, urednice / a cura di / urednici Gordana Milaković – Tajana Ujčić, Koper Capodistria: Histria editiones / Povijesni i pomorski muzej Istre – Museo storico e navale dell'Istria, 2013., 88 str.

Povijest Istre usko je vezana uz povijest Habsburške, odnosno kasnije Austro-Ugarske Monarhije jer je bila pod njezinom krunom noseći naziv Markgrofovija Istra. Imala je i svoj sabor, što je bio odraz njezinoga regional-

noga političkog života, a, osim poluotoka Istre, Markgrofovija je obuhvaćala i kvarnerske otoke Krk, Cres, Lošinj, Unije i Susak. Doba austro-ugarske vladavine za Istru je doba modernizacije i razvijanja nacionalne svijesti u Istrana. Raspadom Austro-Ugarske Monarhije po završetku Prvoga svjetskog rata carevinska se upravna i komunalna tijela gase ostavljajući joj dobro organiziranu prometnu infrastrukturu te izgrađen obrazovni i zdravstveni sustav s ustanovama dostupnim većini stanovništva.

Perom i šakama. 150 godina Istarskog pokrajinskog sabora / Con la penna e con i pugni. 150 anni della Dieta provinciale istriana / S peresom in pestmi. 150 let Istrskega deželnega zbora, 1861-1916 naziv je izložbe koja je bila otvorena u Poreču od 25. studenoga 2011. do 31. ožujka 2012. i koja je bila dijelom širega projekta obilježavanja 150. obljetnice osnivanja Istarskoga pokrajinskog sabora koji je obuhvaćao niz događanja, među kojima treba istaknuti održavanje međunarodnoga znanstvenog skupa i izdavanje monografije o Istarskom pokrajinskom saboru. Riječ je o prvoj izložbi realiziranoj u Koordinaciji istarskih muzeja (koju su potpisali ravnatelji svih istarskih muzeja i župan Istarske županije Ivan Jakovčić u srpnju 2010.), a organizator je bio Povijesni i pomorski muzej Istre – Museo storico e navale dell'Istria. Postav izložbe, koji je bio smješten upravo u izvornom sjedištu Sabora – Istarskoj sabornici u Poreču, djelo je autorica Gordane Milaković i Tajane Ujčić. Izložba je koncipirana tako da u prvom dijelu izložbenoga prostora nastoji odgovoriti na pitanje kako sami Istrani poimaju Istarski pokrajinski sabor, dok su u drugom dijelu autorice prikazale presjek svakodnevnoga života Istrana u vrijeme djelovanja Sabora podijeljen u više tematskih cjelina.

Izložba je popraćena istoimenim trojezičnim katalogom, koji na 88 stranica paralelno donosi tekstove na hrvatskom, talijanskom i slovenskom jeziku te izrazito bogat slikovni materijal izloženih predmeta. Katalog je podijeljen u dvije cjeline. Prva cjelina, koju potpisuju urednice kataloga Gordana Milaković i Tatjana Ujčić, nosi naslov „Političke različitosti / Diversità politiche / Politične različnosti“ i proteže se na dvadesetak stranica. Obuhvaća kratke tekstove „Sjedište Sabora“, „Izborni ciklusi“, „Pokrajinski kapetani“, „Carevinsko vijeće u Beču“, „Nacionalno političke organizacije“, „Izbori“, „Pisarnica“ i „Ustanove Markgrofovije Istre“. Cjelina donosi sažete podatke i poneke zanimljivosti o Istarskome pokrajinskom saboru te o njegovim ulogama i funkcioniranju. Tijekom je svojega djelovanja Sabor mijenjao svoja sjedišta – zasjedanja su održavana u Poreču (1861. – 1897.),

Puli (1898. – 1903.) i Kopru (1899. – 1902., 1904. – 1910.). Prvotno je pravo sudjelovanja na izborima prema kurijalnom izbornom sustavu određivala visina poreza, a tek 1908. donosi se zakon o općem pravu glasa za sve muškarce starije od 24 godine. Pravo glasa mogli su ostvariti samo građani besprijekornoga socijalnoga, političkoga i moralnog ponašanja, odnosno oni koji ni na koji način ne ovise o potpori države, nisu kažnjavani ili pod policijskim nadzorom i nemaju dugove. Ženama je glasovanje bilo priznato samo u kuriji veleposjeda. Na čelu Sabora bio je pokrajinski kapetan kojega je postavljao car iz redova zastupnika na prijedlog vlade ili po preporuci namjesnika za Austrijsko primorje u Trstu. Markgrofovija Istra bila je u Carevinskom vijeću u Beču zastupljena s dva zastupnika. Među znamenitim ličnostima koje su obnašale ovu dužnost bili su Juraj Dobrila, Matko Laginja, Lodovico Rizzi, Pietro Sandaro i Vjekoslav Spinčić. Politički aktivan bio je vrlo malen broj Istrana. Dva najznačajnija politička bloka bila su Talijanska liberalna stranka i Hrvatsko-slovensko narodna stranka, a postupno su se javljali radničko-socijalistički i kršćansko-radnički pokret. Nacionalna pripadnost također je igrala značajnu ulogu u političkom životu, a podjele po nacionalnoj osnovi započinjale su u sklopu školskoga sustava – na talijanskoj strani djeluje Lega Nazionale, a na hrvatsko-slovenskoj Družba sv. Ćirila i Metoda. U sklopu Sabora djelovala je pisarnica koja je primala zapisičke, izvještaje te molbe raznih tijela i ustanova koje su se obraćale Saboru. Sačuvano je 160 dužinskih metara pisane građe koja je površno istražena te stoga predstavlja bogat izvor za daljnja istraživanja ove teme. Najznačajnije su ustanove Markgrofovije Istre koje su ostale za austro-ugarskom vladavinom Pokrajinska bolnica u Puli, čija je izgradnja počela krajem 19. st., Pokrajinski poljoprivredni institut u Poreču, Zavod za zemljišne kredite u Poreču i Pokrajinski ženski licej u Puli.

Druga je cjelina „Raznolikost svakodnevice / *Varietà quotidiane* / Raznolikost vsakdanjosti“, u kojoj se opisuje svakodnevno odvijanje i funkcioniranje života Istrana u vrijeme djelovanja Istarskog sabora. Tako se u ovom katalogu mogu pronaći zanimljivosti o trgu kao javnoj površini, oštarijama, trgovini, pošti i cestama, željeznici, gradskoj i seoskoj kući, školstvu i turizmu. Bilo je to vrijeme modernizacije kada se prvi put postavljaju plinska i električna javna rasvjeta, uvode se imena ulica i trgova umjesto dotadašnje podjele gradova na četvrti. Na trgu i javnim prostorima djeluju čuvari mira i sigurnosti odjeveni u službene odore. Brojni gradovi otvaraju

prve kavane, oštarije i restorane, a sela oštarije i taverne u kojima se tradicionalno pilo vino i rakija, a sve je popularnije postajalo ispijanje piva i likera te gaziranih pića. Sajmovi i dalje ostaju najznačajnija mjesta trgovanja i razmjene dobara, no sve se češće otvaraju trgovine s mješovitom robom. Razvojem pošte razvijaju se željeznički i cestovni promet. Uvode se telegrafska veza (1861.), telefonska linija (1891.) i stalna autobusna linija Pazin – Poreč – Pazin (1907.). Izložbeni katalog na pregledan način donosi razlike između gradske gospodske kuće i skromne seoske kuće – kako u stilu života, tako i u pokućstvu. Kako se gradovi počinju širiti izvan gradskih zidina, bogatiji slojevi građana žive u vilama na periferiji te uživaju u dokolici i putovanjima. S druge strane, seosko stanovništvo slabo poznaje nove tehnološke mogućnosti u poljoprivrednoj proizvodnji te, iako je kmetstvo u cijelom Carstvu ukinuto još 1848., ono i dalje ostaje vezano za zemljoposjednikovu zemlju kao koloni. Reformom školstva iz 1869. zakonom se obvezalo školovanje sve djece između šest i dvanaest godina, no kako su djeca bila potrebna pri poljoprivrednim radovima bili su česti njihovi izostanci s nastave, za što su plaćane visoke novčane kazne. Međutim, unatoč zakonu i strogim mjerama, 50 % stanovništva bilo je nepismeno. Godine 1899. osnovana je prva srednjoškolska ustanova u Istri na hrvatskom jeziku – Velika državna gimnazija u Pazinu. Kraj 19. st. obilježio je i razvoj turizma na istarskoj obali. Sabor je Opatiju, Portorož te Mali i Veli Lošinj proglasio lječilištima, a Brijuni se pretvaraju u značajan turistički kompleks. Prvi svjetski rat zaustavio je proces procvata i modernizacije Markgrofovije Istre. U lipnju 1914. održani su posljednji izbori za Istarski pokrajinski sabor. Pokrajinska autonomija Markgrofovije Istre ukinuta je u travnju 1916., umjesto koje je imenovano Pokrajinsko upravno povjerenstvo. Kao zasebno poglavlje ove cjeline izdvojen je „Rat“, koji se bavi životom Istre tijekom Prvoga svjetskog rata.

Upravo u ovom dijelu publikacije *Perom i šakama* nalazi se glavna njezina vrijednost jer donosi podatke i slikovni materijal o različitim segmentima funkcioniranja svakodnevice Istrana pod Austro-Ugarskom Monarhijom koja još nije bila prikazana na ovakav način. Bogat slikovni materijal uključuje brojne izvorne zemljovide Markgrofovije Istre, planove većih istarskih gradova, izvorne fotografije građevina, nerealizirane arhitektonske projekte, reprodukcije povijesnih portreta, promidžbene letke, isječke iz onodobnih glasila, plakate političkih stranaka, fotografije uporabnih predmeta, novac, grbove, oružje, ploče s nazivima ulica i kućnim

brojevima, prehrambene i kozmetičke proizvode, fotografije automobila, namještaj, razglednice i dr.

Autori predgovora kataloga Gracijano Kešac i Dean Krmac istaknuli su da je cilj ove publikacije bio čitateljima na blizak način prikazati politički i društveni život Istre između 1861. i 1914., u čemu je katalog neupitno uspio.

Nina Brenčić

Izložba *Österreichische Riviera – Wien entdeckt das Meer (Austrijska rivijera – Beč otkriva more)*, Wien Museum, od 14. listopada 2013. do 30. ožujka 2014.

Neposredno uoči obilježavanja stote obljetnice početka Prvoga svjetskog rata Wien Museum je velikom i izuzetno posjećenom izložbom o nekadašnjoj Austrijskoj rivijeri podsjetio na zlatno doba razvoja modernoga turizma na Jadranu, kada su izgrađeni temelji današnje prometne i turističke infrastrukture. Izloživši više od 450 raritetnih predmeta – prvi put prikazanih fotografija, publikacija i umjetnina iz muzejskih i privatnih zbirki, prikupljenih uz pomoć brojnih austrijskih, hrvatskih i talijanskih partnerskih institucija – kustosi bečkoga gradskog muzeja predstavili su u obliku virtualnoga krstarenja Jadranom ključno razdoblje modernizacije, industrijalizacije i demokratizacije putovanja, koje je Austrijancima otkrilo more, a stanovništvu jadranskoga priobalja donijelo ubrzani razvoj. Prateći itinerare koje su popularizirali putopisci poput Hermanna Bahra u *Dalmatinskom putovanju* iz 1909., posjetitelji izložbe imali su priliku krenuti rutom Južnih željeznica na Jadran prema trima velikim lučkim gradovima Trstu, Rijeci i Puli, te kroz umjetničke prikaze primorskih pejzaža, plakate, mape i vodiče, prve fotografije i filmove, upoznati popularne turističke destinacije Grado, Portorož, Opatiju, Lošinj i Brijune te dalje Lloydovim parobrodima duž dalmatinske obale sve do Splita, Hvara, Visa, Dubrovnika i Kotora.

Inovativni izložbeni koncept ukazao je da je preduvjet za pojavu modernoga turizma bio razvoj prometne infrastrukture i koordiniranoga sustava željezničkih i parobrodskih linija koji su omogućili povezivanje prvih turističkih destinacija s emitivnim tržištima. Nakon pionirskih marketinških napora Austrijskoga Lloydovog, koji je 1833. uveo prve parobrodске dužobalne